

nů členských zemí. Ukázal také, že skutečně neexistuje evropský veřejný prostor, v němž by se dala demokraticky nastolovat a kontrolovat politická agenda. Zejména však tento neúspěch poukázal na skutečnost, že přílišná akcelerace prohlubování evropské integrace tento cíl spíše v konečném důsledku poškozují. Pro rychlost, s níž byla evropská ústavní smlouva připravována, nezbyl čas ani na to, aby byl dokončen přirozený politický cyklus implementace a evaluace smlouvy z Nice. Jak píše Fiala, „problémy integrace nelze překonat jejím nepromyšleným a administrativně či soudně řízeným prohlubováním, jež je pouze politicky *akceptováno*. Proces integrace musí být znovu vrácen pod politickou kontrolu a nadále více *utvářen* prostředky demokratické politiky“ (s. 141). Toto varování před sociálním a politickým konstruktivismem je jedním z nejvýraznějších poselství knihy.

Přestože některé části knihy byly již publikovány jako dílčí studie, struktura knihy působí velmi organicky. Jazyk práce je velmi čtivý, struktura knihy umožňuje sledovat bez problémů všechny hlavní směry argumentace. Mýlil by se ten, kdo by Fialovu práci interpretoval jako výraz euroskepticismu, neboť Fiala na žádném místě nevystoupil z pravidel nazírání a pojednávání látky vlastních empiricko-analytickému paradigmatu. Mýlil by se i ten, kdo by v publikaci spatřoval pouze další, byť rozumnou knihu o Evropské unii. Fialova práce je spíše příspěvkem do nekončící diskuse o osudech evropské demokracie, jejím současném stavu a potenciálních budoucích rizicích. Příspěvkem, který překonává jeden ze zásadních deficitů současné politické vědy – nízkou sdělitelnost čtenářům mimo politologickou obec samotnou. Vznikla tak zajímavá, místy provokativní a hlavně srozumitelná práce, která nese popularizační potenciál v tom nejlepší slova smyslu, aniž by rezignovala na vysokou odbornou úroveň. Pokud by takových knih bylo více, snad by česká politologie mohla ztratit pejorativní nálepku, kterou u řady občanů bohužel má.

Poznámky

1. Bobbio, Norberto 2003. *Pravice a levice. Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
2. Dahl, Robert A. 2001. *O demokracii. Průvodce pro občany*. Praha: Portál.
3. Sartori, Giovanni 2005. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*. Praha: Dokořán.
4. Namátkově např. Kubát, Michal 2006. „Několik otázek k problematice demokratické konsolidace politického systému České republiky“. In: *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Eds. Břetislav Dančák a Vít Hloušek. Brno: IIPS, 38–51.

Vít Hloušek,

Mezinárodní politologický ústav a Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno

Marek Ženišek:

PŘECHODY K DEMOKRACII V TEORII A PRAXI

Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., Filosofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, 2006, 1. vydání, 222 stran.

Nechce se takřka ani věřit, že od publikování studie Vladimíry Dvořákové a Jiřího Kunce *O přechodech k demokracii* (SLON 1994), v níž se její autoři, jako první čeští politologové, pokusili představit tuzemskému čtenáři základní teorie, klasifikace a obecně gnoseologické postupy soudobého tranzitologického snažení, již uběhlo více jak deset let.

Nezaškodí si připomenout: transitologie v tom čase prožívala nebývalý rozmach, představujíc pro nezanedbatelnou (metodologicky, resp. paradigmaticky víceméně dobře definovatelnou) část politologické obce novou a vítanou nadějí a výzvou. Téma přechodů k demokracii, v 80. letech mírně zaprášené až omšelé, ale rozkladem sovětského

bloku a pády komunistických režimů znovu razantně otevřené, se totiž některým jevil jako schopné dát zapomenout blamáži v ještě čerstvé kauze sovětologie, (kvazi)disciplíně, jež fatálně selhala tváří v tvář úkolu predikce dalšího vývoje bipolárního světa. Perspektiva satisfakce ve smyslu dosažení zásadního úspěchu, totiž objasnění správné metodiky nově nastoleného (a veškerým marketingovým potřebám vyhovujícího) supertématu – vítězství demokracie a jejího šíření v další části světa, byla až příliš vábivá. Dobrá, možná nejsme schopni předpovědět pád nedemokracií; ale zato umíme poradit, jak budovat demokracii. Širší, mediálně vděčný kontext zde představovaly jednak optimismus stran definitivního vítězství liberalismu ve světě, jednak v opačném gardu pesimistické, ba až apokalyptické vize budoucnosti, vždy halené do efektních metateoretických kontur (viz F. Fukuyama, J. Gray, S. P. Huntington ad.).

Ponechme nyní stranou oprávněnost sebevědomého (láká to napsat historicko-dialekticky optimistického) přesvědčení, že by prognózování mělo představovat samozřejmý, ne-li privilegovaný výstup politologické produkce. Legitimita tzv. tranzitologických studií ostatně byla již v polovině 90. let dvacátého století podrobena i dalšímu, odlišně orientovanému, a přesto stejně zásadnímu metodologickému ataku; kromě tendence k *designer-democracy* se řadě autorů jako diskutabilní jevila i nekritičnost automatického přenášení existujících teoretických vzorců (vzniklých na určitých konkrétních realitách) na nová (ve smyslu na nový prostor vázaná) data. Spor mezi komparatisty a zastánci areálových studií přitom měl za následek větší (a žádoucí) střídmost na úrovni jak autorských ambic, tak i čtenářské akceptace následné tranzitologické produkce.

Ono totiž stejně jako nebylo namístě propadat přehnanému nadšení nad údajným historickým posláním tranzitologie, nebylo nutno podlehnout ani druhému extrému, který se v soudobých debatách objevil, totiž skepsi nad

jejich „výdobytky“. Jinými slovy, neučiníme chybu, pokud připustíme, že se podstatná část (většina?) tranzitologických textů prostě *jenom* pokouší o standardní zachycení logiky procesů typických pro přechod od jednoho politického uspořádání (jedněch pravidel hry) k uspořádání jinému (k jiným pravidlům hry). Ctižádost konstruovat z klasicky (případově, areálově, komparativně) získaných dat cosi jako „ideální“ model přechodu je sice i v odborné obci všudypřítomná, ale také na druhé straně adekvátně kritizovaná, nebo přinejmenším obezřele vnímaná. Což se týká i již zmíněné touhy moderovat dle tranzitologických pouček tzv. správné cesty k demokracii. Obdobné ambice však přece nepředstavují v politologii výjimku, jež by byla exkluzivně spjata s tzv. tranzitologickým paradigmatickým. To se pouze právě tranzitologická studia v poslední dekádě dvacátého století „sešla“ se soudobou politickou objednávkou.

V každém případě, na „zakladatelskou“ studii V. Dvořákové a J. Kunce se kupodivu česká politologie nepokusila nějakým zásadním způsobem navázat, probíhající metodologické spory ji nechaly docela chladnou. Jistě, pár autorů aplikovalo některé tranzitologické typologie na různé konkrétní případy; za zmínku přitom jistě stojí, že nečetná byla v této rovině dokonce i reakce na český, resp. československý přechod (výjimkami především M. Novák a M. Klíma). Ovšem na úrovni teorie byla jistá pozornost věnována pouze dopadům přechodových procesů na některé subsystémové sféry politického systému, konkrétně např. stranickou (P. Fiala, J. Kunc, M. Strmiska), resp. obecnému tématu postkomunismu (M. Kubát).

A tak studie plzeňského politologa Marka Ženíška *Přechody k demokracii v teorii a praxi* představuje sympatické probuzení tuzemského zájmu o tranzitologickou látku. Do rukou se nám dostává vlastní autorův disertační spis (přičemž z vlastního textu bylo myslím namístě původní doktorandskou dikcí odstranit), postupující metodou propojení

přehledového zpracování a představení relevantní základní tranzitologické teorie s výběrovou deskripcí typických příkladů nejvýznamnějších přechodových modelů.

Je přitom nutno neskrýt potenciálnímu čtenáři lichost jeho naděje, že by Ženíškův text přicházel s nějakým zásadním výbojem na poli tranzitologické teorie. Což není, dodávám, postřeh jakkoli (a už vůbec ne nespravedlivě) kritický, tak je prostě celá práce autorem představena. Její první třetina je pojata jako střízlivý přehled základních teorií a klasifikací, týkajících se jednak problematiky nedemokratických režimů, tedy režimů zdánlivě „odsouzených“ k odstranění, jednak vlastních přechodů, a nakonec i výstupů z těchto procesů (kýžená konsolidovaná demokracie). Tato část textu, obsahující skutečně primární informace, bez výjimky fundamenty tranzitologických debat a reprezentanty nejrelevantnějších přístupů k tranzitivním datům, je navíc didakticky přívětivá; není vůbec namístě pochybovat, že by se neměla stát vítanou pomůckou českým čtenářům, jakýmsi primárním uvedením do dané problematiky, předcházejícím (inspirujícím k) případnému seznámení se s originálními zdroji tranzitologických kánonů.

Na skutečnosti, že autorova metoda je skutečně výsostně přehledová a pedagogicky orientovaná, přitom nemění nic ani fakt, že je vstupní pasáž uvozena třemi teoretickými hypotézami, které jsou pak v závěru adekvátně okomentovány a validovány. Nicméně tento zdánlivě přebytný (vzhledem k charakteru celého textu) prvek vnímám jako vítaný; umožňuje totiž ujasnit si základní autorské preference, které se sice otevřeně nedistančují od komparativních postupů, ale přece jen spíše sympatizují s areálovým chápáním tematiky.

Čemuž odpovídá i zbytek knihy, sestávající z deseti případových studií. Jejich obsah přitom nemá tato recenze ambici komentovat; jedná se totiž o spíše (a vědomě, nutno dodat) tezovité materiály, věnované navíc skutečně

rozmanitým areálům: konkrétně se jedná o dvě studie klasických přechodů let sedmdesátých (Španělsko, Portugalsko), čtyři studie přechodů od autoritativních nekomunistic- kých modelů (Chile, JAR, Tchaj-wan a Keňa) a čtyři studie přechodů od komunistických (totalitních/posttotalitních) modelů (Polsko, Maďarsko, Moldavsko a Kambodža). Autorovi zde přitom zjevně nešlo o datově sto- procentní pokrytí jednotlivých tranzitivních případů, neřku-li o jejich hloubkový rozbor, ale především o konfrontaci jednotlivých na začátku představených teorií s konkrétními přechodovými kausami a interpretaci pest- rosti možných demokratizačních cest.

Vzhledem k rozvinuté recenzní pozici se již jeví skoro zbytečným a jistě malicherným nutit nakonec čtenáři výčet údajných autorových prohřešků, omylů či překlepů, obecně ře- čeno sumu nesouhlasných recenzních výtek. Byť by si to některé pasáže či pojmy pravdě- podobně zasloužily: za jiné viz použití ter- mínu *de-demokratizace* (s. 47), omšelá a po- litologicky stěží hájitelná klišé o vítězství Hitlera v demokratických volbách (s. 49), spojení *tranzitivní přístup* (s. 58; nebylo by lepší např. *tranzitivní?*) nebo opakovaně chybné jméno Guillerma O'Donnella (tedy nikoli P.).

Podstata a přínos předložené studie však skutečně netkví v pokusu posunout dál debatu o předpokladech, resp. limitech metodolo- gického a teoretického uchopení dané látky. Celá práce vyznívá především jako vstupní a přístupné seznámení případných zájemců jednak s tranzitologickou teorií přelomu sto- letí, jednak s některými charakteristickými příklady přechodů. Lze přitom jen doufat, že se pro Marka Ženíška tímto textem dané téma neuzavírá; debatovat o skutečně aktuálním vývoji tranzitologické teorie či teorie nede- mokratických režimů by mne jako recenzenta bavilo mnohem více. Na čem se totiž bez pro- blému s autorem shodnu, je přesvědčení, že tento politologický námět určitě není mrtvý.

Jan Holzer, *Fakulta sociálních studií
Masarykovy univerzity, Brno*